

שם המחקר : כיצד מתמודדים משתמשי תקשורת תומכת וחליפית עם מחסרים לקסיקליים?

שנה : 2016

מס' קטלוגי : 621

שם החוקר: הדס וינדר (שטסמן)

בהנחיית: פרופ' עירית מאיר, ד"ר טל לבל

רשות המחקר: החוג להפרעות בתקשורת, אוניברסיטת חיפה.

תקציר המחקר:

עבודת גמר זו לתואר שני (תזה) נערכה בסיוע מלגה מקרן שלם.

תקשורת תומכת וחליפית (תת"ח) מאפשרת לאנשים עם צרכים תקשורתיים מורכבים תקשורת עם הסובבים אותם והשתתפות פעילה בחיי היומיום. עם זאת, בתקשורת שמתבצעת באמצעות עזרי תת"ח, ובפרט בעזרתם של לוחות המבוססים על סמלים, קיימים אילוצים רבים שאינם קיימים בשפות טבעיות. לוחות תקשורת מבוססי סמלים כוללים סט של אוצר מילים חיצוני, סגור, סטטי ומוגבל בהיקפו. אוצר מילים זה הוכן עבור משתמש התת"ח על ידי אנשי המקצוע, לעתים בסיוע בני המשפחה, והוא קטן בדרך כלל מאוצר המילים ההבנתי של המשתמש. לפיכך, פעמים רבות נתקלים משתמשי התת"ח במצבים של מחסרים לקסיקליים, בהם חסרה מילה בעזר התקשורת, למרות שמילה זו קיימת באוצר המילים ההבנתי שלהם.

מחסר לקסיקלי הוא תופעה המתרחשת בשפות טבעיות, כאשר למושגים או מצבים חדשים אין מילה קיימת. מחסרים מתגלים גם בתרגום, כשלמילה בשפה אחת אין מקבילה בשפה אחרת. ניתן להתמודד עם מחסרים בשפה טבעית באמצעות תחדישי מילים, שאילת מילים, פרפראזות, הסברים או הגדרות. אך בשונה מאסטרטגיות של שפה טבעית, משתמשי תת"ח מוגבלים לאוצר המילים הנמצא בעזר התקשורת שלהם. כמו כן, בנוסף למוגבלויות בדיבור של משתמשי תת"ח רבים, לחלקם גם לקויות שפתיות, ולרבים מהם לקויות פיזיות קשות. לקויות אלו מגבילות את ההפקות הלשוניות שלהם ומקשות

על התמודדות עם מחסרים בעזרי התקשורת. במסגרת המחקר המועט הקיים בנושא זה, נצפו אצל משתמשי תת"ח אסטרטגיות סמנטיות, פונולוגיות ופרגמטיות להתמודדות עם מחסרים. מטרת מחקר זה היא לאפיין את ההפקות של משתמשי תת"ח במצבים של מחסר לקסיקלי. ביקשנו לבחון את האסטרטגיות בהן הם משתמשים כדי להסביר את המילים החסרות וכן את המבנה התחבירי של הפקותיהם. מטרה נוספת של המחקר היתה להבחין בין מאפיינים של האסטרטגיות הקשורים למשתמשים עצמם לבין מאפיינים הנובעים מעזרי התקשורת, ולבחון מה משפיע על הבנת המילה החסרה על ידי שותף התקשורת.

במחקר השתתפו קבוצת מחקר של שישה בוגרים צעירים המשתמשים בתת"ח לפחות עשר שנים. הקבוצה כוללת מתקשר עצמאי, שני מתקשרים 'במעבר', הנעזרים בלוחות תקשורת עם אפשרות לאיות, ושלושה מתקשרים תלויי הקשר, אשר משתמשים באמצעי תקשורת המבוססים בעיקר על סמלים. במחקר השתתפה גם קבוצת ביקורת שכללה שישה אנשים עם התפתחות תקינה של שפה ודיבור. כל המשתתפים ביצעו מטלות של שיום שמות עצם שאינם מופיעים בעזרי התקשורת. בניתוח הנתונים בחנו את ההפקות של משתתפי המחקר ובדקנו מהן האסטרטגיות להתמודדות עם מחסרים, מהם מאפייניהן התחביריים של ההפקות ומהי מידת יעילותן. השווינו בין תוצאות קבוצת המחקר וקבוצת הביקורת.

תוצאות המחקר מראות יכולות מרשימות של משתמשי התת"ח בהתמודדות עם מחסרים לקסיקליים. משתמש התת"ח העצמאי איית את כל המילים החסרות, ואילו משתמשי התת"ח האחרים השתמשו במגוון אסטרטגיות על מנת להסביר את המילים החסרות, כולל אסטרטגיות תקשורתיות המעידות על חשיבה על תהליך ההסבר עצמו ועל התחשבות בשותף התקשורת. האסטרטגיות העיקריות להתמודדות עם מחסרים לקסיקלים היו אסטרטגיות שמתארות שימוש. הפקות משתמשי התת"ח היו בדרך כלל בנות מבע בודד, ובמידה וכללו מספר מבעים, הם היו קצרים יחסית. אולם, במחקר נראו גם הפקות שכללו

מבעים בני מספר מילים, רובם בסדר מילים שאינו תקין, תוך השמטת חלקי משפט וצינים תחביריים.

חשוב לציין שהיו גם הפקות עם פסוקיות תקינות.

בהשוואה בין קבוצת המחקר לקבוצת הביקורת ראינו דמיון רב במגוון ובסוגי האסטרטגיות בהם השתמשו המשתתפים כדי להסביר מילים חסרות בעזרי התקשורת. דמיון נתגלה גם במבנה התחבירי של ההפקות, אם כי בקבוצת הביקורת מרבית המבעים היו קצרים (מילה אחת עד 3 מילים) ואילו בקבוצת המחקר נראתה נטייה למשפטים בינוניים וארוכים. בנוסף, בקבוצת הביקורת הזדקקו לפחות אסטרטגיות הסבר להפקה, השתמשו יותר בקטגוריות-על, וכאשר לוח התקשורת אפשר זאת, שיימו את מילת המטרה על ידי איות.

תוצאות המחקר מצביעות על אחוזי הבנה גבוהים מאד של שותפי התקשורת של משתמשי התת"ח (85%), אך נמוכים מאלה של השותפים של משתתפי קבוצת הביקורת, אשר הבינו 100% מהמילים. כמו כן, משתתפי קבוצת הביקורת הובנו במהירות פעמים רבות יותר מאשר משתתפי קבוצת המחקר. המשתתפים שנמצאו מנבאים למהירות ההבנה היו השייך לקבוצה (תלויי הקשר לעומת 'במעבר' לעומת עצמאיים וקבוצת הביקורת), מספר המבעים בהפקה (נמצא כמנבא ביחס הפוך) וסוג הלוח (כולל סמלים בלבד או לוח משולב סמלים/מילים ואותיות).

נקודות הדמיון הרבות בין ההפקות בקבוצת המחקר ובקבוצת הביקורת מלמדות על האילוצים הרבים אותם כופה לוח תקשורת מבוסס הסמלים על המשתמש בו, ועל כך שמבעים המופקים באמצעות לוח כזה אינם מעידים באופן מלא על היכולות השפתיות של המשתמש בו. בכך הם מחזקות את 'השערת המודאליות הספציפית', המייחסת את המבנים התחביריים הלא תקינים של המבעים המסומלים לערוץ התקשורת הגראפי-ויזואלי, השונה מהערוץ המילולי-אודיטורי של שפה דבורה. ניתן גם להסביר את האורך הקצר של המבעים של משתמשי התת"ח ואף את המבנים התחביריים הלא תקינים, ברצון שלהם להיות יעילים תקשורתית וכן בהסתמכות על שותפי התקשורת בתהליך הבניה המשותף, כפי שמסבירה 'השערת הפיצוי'. נקודות השוני בין ההפקות בשתי הקבוצות מוסיפות עדויות ל'השערת החסר', המניחה

שהגורם לשוני בין מבעים מסומלים למבעים בשפה דבורה הוא לקות שפתית, ומעידות על כך שאכן קיימים פערים בכשירות הלשונית וביכולות האוריינות בין משתתפי שתי הקבוצות. מסקנות המחקר הנוכחי מוסיפות לידע התיאורטי והקליני אודות תקשורת תומכת וחליפית. הבנה טובה יותר של המגבלות והאילוצים הנובעים משימוש בעזרי התת"ח, ועל האופן בו משתמשי התת"ח מתגברים על קשיים אלה, מאפשרת לנו להבין טוב יותר את יכולותיהם השפתיות. מסקנות המחקר יוכלו גם לסייע בפיתוח עזרי תקשורת משופרים יותר, ובתכנון תכניות התערבות להדרכת משתמשי תת"ח ושותפי השיח שלהם להתמודדות טובה יותר עם מילים חסרות בעזרי התקשורת.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)